

PRO GRADU:
KIRKON VAI KUNNAN
VAIVAISET —
SAIRAIDEN JA VAMMAISTEN
HOITO HEINÄVEDELLÄ
1865–1879

Diakonian tutkimuksen päivä

14.11.2016

Annasara Toivanen

TYÖN TAUSTAA

- ❖ Suomen ja Skandinavian kirkkohistoriaa
- ❖ Tavoitteena kartoittaa sairaiden ja vammaisten huoltoa maaseudulla vuoden 1865 jälkeen
- ❖ 1865 asetus kunnallishallinnon perustamisesta maalla
  - => Köyhäinhoito siirtyi seurakunnilta vastaperustetuille kunnille
  - => Luopuiko kirkko karitatiivisesta palvelutehtävästään?
- ❖ Diakonian varhaishistoriaa Suomessa tutkittu vain vähän
  - Paavo Alaja (2013) *Suomen maalaisseurakuntien köyhäinhoito luterilaisen ortodoksian aikana (1571–1686)*. Väitöskirja. Helsinki.
  - Emilia Kuusisto (2016) *Velvollisuudesta laupeudentyöksi - Ruoveden seurakunnan rooli vaivaishoidon murroksessa 1865–1896*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki.

TUTKIMUSKOHTEESTA JA RAJAUKSESTA

❖ Ajallinen raja

- 1865 asetus kunnallishallinnon perustamisesta maalla
- 1879 uusi valtakunnallinen vaivaishoitoasetus

❖ Maantieteellinen raja

- Tutkimuskohteeksi Heinäveden seurakunta Etelä-Savossa

⇒ Tyypillinen itäsuomalainen maalaispitäjä

- Suuri loisväestö
- Kuului Savon kaskiviljelyalueeseen
- Luonnonolosuhteet maanviljelykselle epäedulliset

TUTKIMUSKYSYMYKSET

❖ Mitä oli sairaiden ja vammaisten hoito Heinävedellä 1865–1879?

- Sekä seurakunnan että kunnan näkökulma

1) Siirtymä seurakunnalta kunnalle

- Miten köyhäinhoidon siirtyminen seurakunnalta kunnalle tapahtui?

- Millaisia muutoksia köyhäinhoidossa tutkitulla aikavälillä ilmeni?

- Mikä oli seurakunnan ja papiston rooli köyhäinhoidossa, mikä kunnalliselinten ja kunnan virkamiesten?

2) Käytännön huoltotoimenpiteet paikallistasolla

- Miten sairaita ja vammaisia hoidettiin? Kuka heistä huolehti?

- Miten hoidon tarve nousi esiin? Miten siihen vastattiin?

3) Sairaudet ja terveydenhuolto

- Mitä sairauksia esiintyi? Miten niitä yritettiin parantaa?

- Miten terveyttä pyrittiin edistämään?

LÄHDEAINEISTO

❖ Heinäveden seurakunnan kirkonarkisto

- Kirkonkokouspöytäkirjat, piispantarkastuspöytäkirja, tilikirjat, väkilukutaulut, kirjekokoelmat (kirkkoherran virkakirjeet)

❖ Heinäveden kunnanarkisto

- Kuntakokouksen ja kunnallislautakunnan pöytäkirjat, tilikirjat, kunnallislautakunnan puheenjohtajan virkakirjeet

❖ Joroisten piirilääkäriin arkisto

- Vuosikertomukset, rokotuskertomukset

❖ Lähdemateriaalin fragmentaarisuus ja laajuus

- ”Tavallisen kansan” tarkastelu
- Huoltotoiminta viranomaisten näkökulmasta

❖ Marginaalihistoriaa

- Yhden vähemmistöryhmän kautta koko yhteiskunnan peilaaminen mahdollista

TULOKSET – KÖYHÄINHOIDON SIIRTYMINEN SEURAKUNNALLA KUNNALLE

- ❖ Kunnallishallinnon toimeenpano viivästyi ja kunta saatiin perustettua vasta 1869
  - Seurakunta huolehti köyhäinhoidosta nälkävuosien ajan 1865–1869
  - Köyhäinhoidosta vastasivat kirkonkokous, vaivaishoitolaikunta ja papisto
- ❖ Kunnallishallinnon perustamisen jälkeen köyhäinhoito siirtyi nopeasti kunnan vastuulle
  - Köyhäinhoidosta alkoivat huolehtia kuntakokous, kunnallislautakunta ja kunnallislautakunnan puheenjohtaja

SEURAKUNNAN OSUUS KÖYHÄINHOIDOSSA KUNNALLISHALLINNON PERUSTAMISEN JÄLKEEN

- ❖ Seurakunnan rooli huoltotoiminnassa pieneni merkittävästi
  - Papiston hallinnollista osaamista hyödynnettiin edelleen
  - Seurakunnan edustus kunnalliselimissä pysyi vahvana 1870-luvulla
  - Papisto huolehti väestökirjanpidosta ja yhteydenpidosta muihin viranomaisiin: kirkkoherra tiedotti piirilääkäreitä ja kruunun virkamiehiä kuolinsyistä, sairauksista ja pitäjän terveysoloista
- ❖ 1870-luvun loppua kohti papiston köyhäinhoitotyö väheni entisestään kunnan köyhäinhoidon vakiintuessa
- ❖ Papiston toive hengelliseen tehtävään keskittymisestä
  - Yhteiskunnalliset tehtävät ”vieras ies” ja ”oikean kutsumuksen” vastaisia

KÖYHÄINHOITOMUODOT

❖ Ruotuhoido

- Pitäjä oli jaettu samansuuruisiin ruotuihin, joista jokainen huolehti omasta hoidokistaan

❖ Elätehoito

- Vaivaiset huudettiin taloihin vuotuisessa vaivaishuutokaupassa seurakunnan ja sittemmin kunnan kustannuksella

❖ Tilapäisapu

- Jaettiin rahana tai viljana vaivaiskassasta

KÖYHÄINHOIDON TARVE

- ❖ Avuntarve seurasi yleisiä elinolosuhteita – satojen onnistumista, työllisyyttä ja markkinasuhteita
- ❖ 1865–1879 köyhäinhoidon tarve kasvoi jatkuvasti
  - Keskeisenä syynä nälkävuodet, mutta avuntarpeen määrä ei laskenut niiden jälkeenkään
  - => Orvoksi jääneet lapset pysyivät vaivaishoidon elätettävinä pitkään
- ❖ Yhteiskunnallinen keskustelu siitä, kenellä oli oikeus köyhäinhoitoon
- ❖ Apu pyrittiin suuntaamaan sitä todella tarvitseville – sairaille ja työkyvyttömille
  - Köyhyys ja sairaus kietoutuivat toisiinsa
    - Toisaalta sairaus ja vammaisuus altistivat köyhyydelle
    - Toisaalta köyhtymistä seurasi katovuosina sairaus

AVUNTARPEESEEN VASTAAMINEN

- ❖ Köyhäinhoidon kulut maksettiin vaivaishoitokassasta
  - Pääasiallinen tulonlähde köyhäinhuoltovero
- ❖ Kasvaneeseen köyhäinhoidon tarpeeseen pyrittiin vastamaan korottamalla veroja ja ottamalla lainaa
- ❖ Seurakunta toimitti vaivaiskassaan kolehteja ja häissä ja ristiäisissä tehtyjä lahjoituksia
  - Tuotto vain vähäinen
  - Pakollisen köyhäinhuoltoveron jälkeen velvollisuutta ”ylimääräiseen” hyväntekeväisyyteen ei enää koettu
- ❖ Vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksen myötä työkykyiset köyhät rajattiin kunnan köyhäinhuoltovelvollisuuden ulkopuolelle

SAIRAAHOITO

- ❖ Asukkaiden terveydestä huolehti Joroisten piirilääkäri
  - Käytännössä lääkärin toiminta jäi vaatimattomaksi piirin laajan maantieteellisen alueen ja suuren väestömäärän vuoksi
  - Ennen bakteriologian esiinmurtautumista hoitokeinot olivat rajalliset
- ❖ Vakavasti sairaita lähetettiin vaivauskassan kustannuksella sairaalaan tai lääkäriin lähikaupunkeihin
  - Tavallisia syitä mm. silmäsairaudet, jalkavammat, epilepsia ja mielisairaudet
- ❖ Suurimman uhan väestön terveydelle muodostivat tartuntataudit
  - 1860-luvun nälkävuosina punatauti, lavantauti, pilkkukuume ja toisintokuume
  - 1870-luvulla keuhkotauti, hinkuyskä sekä lastentaudit isorokko ja tuhkarokko

TERVEYDEN EDISTÄMINEN

❖ Rokotukset isorokkoa vastaan

- Suhtautuminen usein välinpitämätöntä ja vastentahtoista

=> ”Erämaan asukkien” epäluuloisuus ja kustannusten pelko heijastui usein laajemminkin (terveydenhuollon) uudistuksiin

❖ Kulkutautien torjunta

- Epidemian iskiessä saarnastuolista kuulutettiin ohjeita ja ihmisille jaettiin valistuskirjasia

- Tartunnan aiheuttajina pidettyjen ihmisryhmien, kerjäläisten ja kulkukauppiaiden, kiertelyä pyrittiin estämään

❖ 1870-luvun lopussa terveystalvelut alkoivat kohentua: kunnankätilö ja apteekkilaatikko

YHTEENVETO

- ❖ Tutkitulla ajanjaksolla muutokset köyhäinhoidossa rajoittuivat lähinnä hallinnollisten elimien vaihdokseen
- ❖ 1870-luvun loppua kohti pieniä kehitysaskelia
- ❖ Tutkimustulokset kuvaavat Heinäveden seurakuntaa ja kuntaa
- ❖ Tulosten voidaan kenties nähdä yleisemminkin kuvaavan itäisen Suomen maalaispitäjien sairaiden ja vammaisten huoltoa